

Quan l'art valencià colpejava el franquisme

Entre els anys 1964 i 1976, València va viure un període d'efervescència cultural i combativa sense precedents, especialment en l'àmbit artístic amb l'aparició d'una nova avantguarda pictòrica. Ara, l'IVAM reivindica en una mostra la lluita dels col·lectius artístics valencians sota la dictadura franquista.

Reportatge de Sara Díaz

El dictador (1975). Rafael Calduch.

ELS IMPULSORS

Joan Ramon Escrivà i Romà de la Calle,
els comissaris de la mostra de l'IVAM
"Col·lectius artístics a València
sota el franquisme 1964-1976".

De vegades, les circumstàncies de fèrria censura, de falta de llibertats i de foscor cultural pròpia dels Estats antidemocràtics poden tenir l'efecte contrari i donar lloc a l'aparició de moviments que s'alcen contra el que s'ha de dir i el que s'ha de fer. Això és justament el que va passar al País Valencià, i especialment a la ciutat de València a partir de l'any 1964. El treball conjunt dels teòrics i dels col·lectius artístics valencians lideraren la nova avantguarda figurativa pictòrica, un moviment amb gran projecció tant en el conjunt de l'Estat espanyol com en l'àmbit internacional, signe, també, de la transformació social i cultural que va viure la societat valenciana en aquells anys. La mostra "Col·lectius artístics en València sota el franquisme 1964-1976" de l'Institut Valencià d'Art Modern (IVAM) dissectiona a través de més de 200 obres, algunes d'inèdites, com ara pintures, dibuixos, escultures, revistes, còmics, cartells o calendaris, un moment històric en què l'art no va ser aliè a la lluita contra el franquisme, fins aquell moment subterrània però que aniria guanyant virulència i amplitud als anys posteriors.

A més del valor artístic dels projectes de col·lectius com Estampa Popular de València, Equip Crònica o Equip Realitat, l'element diferenciador, potser, va ser la seua manera de concebre l'art. Els artistes que protagonitzaren aquest període rebutjaren la individualitat i l'aspecte subjectiu de l'artista. Treballaven en equip. Creien en l'art com un element de transformació social. Així ho consideren almenys els comissaris de la mostra, el catedràtic Romà de la Calle i el conservador de l'Institut Joan Ramon Escrivà, per a qui aquests col·lectius artístics canviaren el concepte de cultura popular. "La cultura popular a partir d'aquest moment ja no va estar en el folklore tradicional, sinó en els cartells, en els calendaris, en les postals... Es va tractar d'una altra concepció de l'art, ja no s'entenia com un àmbit elitista sinó que es va democratitzar", sosté Escrivà. Motiu pel qual aquests col·

lectius van optar per treballar en gravat i, també, per sèries, més accessibles per al públic del carrer, al qual des del principi volien fer arribar la seua crítica irònica i sarcàstica, sempre suggerida per evitar la censura, contra el règim. Per a Escrivà no s'explica que una dictadura arribe a durar 45 anys sense la "complicitat de la classe mitjana", per tant, l'objectiu dels artistes era colpejar els mites construïts per la propaganda franquista i, d'aquesta manera, pertorbar i remoure consciències.

El valor del context

Possiblement aquest creixement artístic i cultural no es pot entendre sense el context polític d'aquest període i, especialment, de l'any 1964. Va ser un moment clau. El règim franquista va allargar durant més de nou mesos la celebració del que l'aparell de propaganda va anomenar els "XXV años de Paz", el vint-i-cinquè aniversari de la victòria a la Guerra Civil espanyola. Aquest mateix any, el trio format per Manuel Boix, Artur Heras i Rafael Armengol exposava la seua primera producció col·lectiva. També va ser l'any de naixement d'Estampa Popular de València i d'Equip Crònica. L'origen dels col·lectius artístics va ser la resposta a la

gran quantitat de cartells, publicacions i material documental que el règim va editar per difondre una imatge de modernitat, progrés i pacificació. Es tractava del llavat d'imatge de la dictadura de cara a la comunitat internacional.

Però per a aquest conjunt d'artistes compromesos eren els vint-i-cinc anys del silenci dels cementeris. I van començar a atacar els valors del nacionalcatolicisme i els pilars de la societat de consum que començava a consolidar-se i que tant enorgullia els estaments del franquisme. "S'ha de reconèixer que aquesta generació és resultat d'haver perdut la por a fer burla, a fer crítica, també perquè la repressió s'havia afluixat", explica Escrivà. És evident que aquesta nova avantguarda ofería un realisme allunyat del pessimisme propi de la postguerra. Romà de la Calle va viure aquest despertar d'oposició a la dictadura. Conta que aquesta ebullició cultural es va donar alhora que acabava d'arribar a la universitat com a professor. "Les protestes eren diàries, a la facultat, a la porta dels diaris, sempre arribava la policia i tornaves a casa amb algun colp", explica el catedràtic.

La producció dels col·lectius era un reflex de la realitat que s'estava vivint al

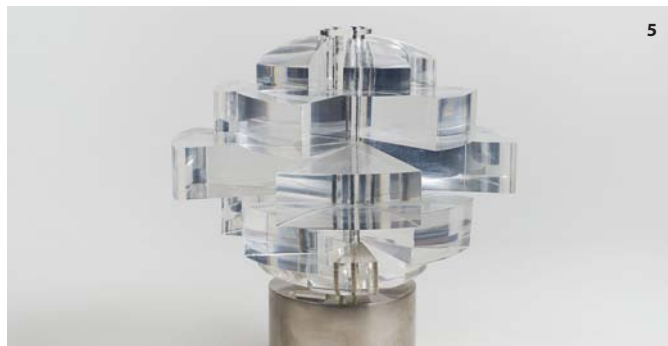

→ carrer. I aquest és un element que els dos comissaris han volgut reflectir a la mostra, la qual comença i acaba amb dos audiovisuals de dos moments clau: l'ostentosa i plena d'honors visita de Franco a València l'any 1957, i la mort el 1975 del dictador. "A la mostra és igual o més important el context que el contingut, buscàvem crear un relat coral de l'època i fugir de fer una exposició dividida en un apartat dedicat a cada col·lectiu", destaca De la Calle. Així, l'exposició es compon d'11 capítols temàtics, amb apartats dedicats a la imatge d'objecte i de desig de la dona als mitjans durant la dictadura o als intents de desmuntar per part dels col·lectius mites franquistes com la victòria a la guerra o l'enaltida pintura del Barroc, que havia estat "un llast" per a les belles arts de l'Estat segons l'opinió dels comissaris. En "Col·lectius artístics en València sota el franquisme 1964-1976" es combinen obres reconegudes com *L'intrús*, de la *Sèrie Guernica 69* d'Equip Crònica o *Somni, temor i realitat d'El Mono Blau* (1974) d'Artur Heras amb les

proposes de col·lectius poc estudiats i reconeguts com el grup Ara, Grup Bulto o l'equip Escapulari-0.

Els pioners

L'aparició d'aquesta nova avantguarda pictòrica, molt vinculada també a l'atmosfera renovadora que ja es donava als àmbits artístics de països com França, Estats Units o Regne Unit, va ser a causa del paper fonamental del crític i acadèmic Vicente Aguilera Cerni i de l'historiador d'art Tomàs Llorens. Per a Romà de la Calle van ser les figures clau. Aguilera era partidari del fet que l'art hauria d'anar més enllà i suposar un element de protesta i catalitzador de la transformació social. Les propostes teòriques de Tomàs Llorens, per la seua banda, van impulsar la creació d'Equip Crònica, sens dubte, uns dels col·lectius amb més protagonisme a la mostra. Fundat el 1964 per Manuel Valdés, Rafael Solbes i Juan Antonio Toledo, qui va abandonar el projecte poc temps després, va continuar i ampliar el treball fet per Estampa Popular. Mentre aquest

1. *Recortable* (1974). Ángela García.
2. *Aquelarre 71. Una nit al museu* (1971). Equip Crònica.
3. *Somni, temor i realitat de El Mono Blau* (1974), Artur Heras.
4. *Reina per un dia II*, (1969). Equip Realitat.
5. *Mòbil musical* (1968), Eusebio Sempere.
6. *La cárcel d'Espanya* (1975), César Salvo.

últim també es va desenvolupar en altres indrets de l'Estat espanyol i, més que revolucionar el panorama artístic, el que pretenia va ser ridiculitzar la propaganda franquista, Equip Crònica sí que va estar un col·lectiu propi que, a més de satiritzar, buscava construir una crònica de la realitat social i política del moment.

Encara que els membres del col·lectiu rebutjaven ser relacionats amb la lleugeresa i fredor de l'art Pop, és evident que bevien d'aquest corrent, de la mateixa manera que del còmic. "Els artistes d'Equip Crònica no consideraven que feren art Pop, i d'alguna forma tenien raó. És veritat que utilitzaven les mateixes tècniques, s'apropriaven una fotografia o una imatge dels mitjans de comunicació de masses i l'ampliaven, però ho feien per construir una crítica; per tant, és una revisió del Pop per anar més enllà", afirma Escrivà.

A la causa renovadora d'Equip Crònica es sumaren als anys següents altres grups com Equip Realitat l'any 1966, que va sorgir de la mà de Studio

S.A., una organització impulsada per aportacions de la societat civil, o Abans de l'Art l'any 1968. No únicament el context polític va ser el propici per al naixement d'aquests col·lectius, sinó que l'avantguarda valenciana va trobar als mitjans impresos, i, especialment, a les editorials i publicacions independents com Garbí, 3i4, *Cartelera Túrria* o *Serra D'Or*; un aliat en la transmissió del missatge crític i, també, un vehicle de supervivència dels artistes. Juntament amb les galeries més importants del moment, Val i 30, Punto i Tres, la mostra també dona protagonisme als espais que van ser lloc de trobada i intercanvi de pensaments crítics, que van fer possible aquesta transformació cultural i aquest moviment d'oposició inèdit.

Una mostra per fer memòria d'un moviment contestatari al règim totalitari que també agitava el panorama amb el llenguatge de l'art. ●

